

Ольга ГІДА[©]

аспірант

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Висвітлено питання режиму надзвичайного стану як об'єкта адміністративно-правового забезпечення.

Здійснено аналіз наукових публікацій учених, які досліджували правові режими, зокрема, правовий режим надзвичайного стану. Розглянуто законодавство, що регулює запровадження правового режиму надзвичайного стану.

Установлено, що за допомогою правових режимів вирішується низка важливих для суспільства і держави завдань, наприклад, забезпечення територіальної цілісності держави, боротьби з тероризмом та усунення наслідків різних надзвичайних ситуацій.

Проаналізовано поняття адміністративно-правового забезпечення в різних сферах суспільних відносин в інших наукових працях та виокремлено такі особливості: діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму регламентована нормами адміністративного права; суб'єктом адміністративно-правового забезпечення правового режиму є суб'єкт публічної адміністрації; мета адміністративно-правового забезпечення – захист суспільних відносин та цінностей у визначеній сфері.

З'ясовано, що законодавством України передбачено три основні різновиди надзвичайних режимів: надзвичайний стан, надзвичайна екологічна ситуація, воєнний стан. Визначено, що правовий режим надзвичайного стану має обмежений час дії і його введення повинно бути обґрунтованим необхідністю забезпечення безпеки і порядку в державі.

Запропоновано власне визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення правового режиму надзвичайного стану», а саме: це діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану, регламентована нормами адміністративного права для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також самостійний різновид діяльності органів державної влади, що передбачає втілення в правореалізацію охоронних, захисних, регулятивних та організаційних дій, спрямованих на виконання завдань правового режиму надзвичайного стану.

Ключові слова: обмеження, права, надзвичайний стан, правовий режим, правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення.

Постановка проблеми. Людство завжди прагнуло та прагне до стабільності й контролю будь-яких суспільних та природних процесів. Проте на сьогодні жодне суспільство не має інструментів чи механізмів, що могли б на сто відсотків уберегти від екстремальних ситуацій, військових та політичних конфліктів, масових заворушень і різного роду катастроф. Підтвердженням цьому стали такі події, як всесвітня пандемія, що тривала протягом трьох років, повномасштабне вторгнення-агресора на територію нашої незалежної держави 24 лютого 2022 р., що триває, на жаль, і донині.

Сьогодні Україна знаходиться в режимі воєнного стану. Це спеціальний правовий режим, що оголошується в країні або території у випадку загрози безпеці держави чи незвичайних обставин, таких як військова агресія, збройний конфлікт, природні катастрофи або інші події, котрі ставлять під загрозу нормальне функціонування держави. Проте обов'язково настане час, коли наша держава переможе державу-окупанта, та, на жаль, період відновлення процесів держави відбуватиметься не так швидко, адже всі ресурси держави будуть значно виснаженими. Експерти одноголосно стверджують, що в нинішніх умовах для оптимального функціонування держави, ліквідації наслідків надзвичайних правових режимів необхідним буде

продовжити дію такого стану на ще певний період часу.

Водночас практична реалізація механізму та інструментів введення правового режиму надзвичайного стану в державі наразі ускладнюється низкою неврегульованих питань, що потребують дослідження та опрацювання вже сьогодні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. У вітчизняній науці адміністративного права проблематика адміністративно-правового забезпечення режиму надзвичайного стану була предметом дослідження небагатьох вчених.

Теоретико-методологічну основу наукових розвідок із зазначеної тематики складають праці В. Авер'янова, А. Басова, В. Бевзенка, О. Безпалової, Ю. Битяка, О. Брателя, С. Гречанюка, В. Грохольського, О. Гончаренко, О. Дрозда, Р. Калюжного, А. Комзюка, С. Магди, А. Макаренка, О. Марцеляка, Т. Мінки, В. Настюка, О. Негодченка, А. Олійника, В. Опришка, В. Петкова, С. Петкова, П. Рабіновича, О. Рябченко, А. Собакаря, Ю. Тодики, О. Труша тощо. З огляду на це наголошуємо на актуальності вивчення питання адміністративно-правового забезпечення режиму надзвичайного стану.

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів, що регулюють адміністративно-правове забезпечення правового режиму надзвичайного стану, а також з'ясування такого поняття, як «режим надзвичайного стану як об'єкт адміністративно-правового забезпечення».

Виклад основного матеріалу. Зміни в нашій державі, що відбуваються останніми роками як у політичній та економічній, так і соціальній сферах, прямо чи опосередковано впливають і на правову систему. Це, у свою чергу, приводить до запровадження спеціального підходу до вибору правових засобів для регламентації відповідних суспільних відносин. Так, за допомогою правових режимів вирішується низка важливих для суспільства і держави завдань. Із метою розв'язання проблем забезпечення територіальної цілісності держави, боротьби з тероризмом та усунення наслідків різних надзвичайних ситуацій держава має створювати ефективні механізми протидії зазначеним явищам.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства [1].

Слід зазначити, що згідно із законодавством правовий режим надзвичайного стану має обмежений час дії і його введення повинно бути обґрунтованим необхідністю забезпечення безпеки і порядку в державі. Конкретні деталі й обмеження можуть значно відрізнятися залежно від законів та норм кожної конкретної держави. Те ж саме стосується і адміністративно-правового забезпечення зазначеного режиму.

На сьогодні дослідженню питань адміністративно-правового забезпечення різних сфер публічного управління приділено значну увагу з боку наукової спільноти. Наявність численних наукових праць, де в різних аспектах досліджується поняття «адміністративно-правове забезпечення», є свідченням важливості цієї категорії для адміністративно-правової науки [5, с. 252]. Проте вчені-адміністративісти розглядали лише окремі положення адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану. Саме тому необхідно спочатку дослідити поняття «адміністративно-правове забезпечення» та з'ясувати його зміст і сутність.

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення», автори переважно акцентують увагу на механізмі впливу на об'єкта.

Так, М. Цвік розглядає адміністративно-правове забезпечення як один із видів правового забезпечення та цілеспрямовану дію на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [7, с. 327]. В. Сірко, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення волонтерської діяльності, під цим поняттям розуміє здійснюване уповноваженими суб'єктами за допомогою норм адміністративного права через спеціальний механізм упорядкування, закріплення, реалізації, захисту та

охорони суспільних відносин у сфері волонтерства [2, с. 9]. В. Гончаренко визначає адміністративно-правове забезпечення як один із видів правового забезпечення, що за допомогою правових (адміністративних) засобів впливає на поведінку людей та на суспільні відносини [9, с. 9].

Отже, згадані науковці визначають поняття «адміністративно-правове забезпечення» через призму законодавчої урегульованості механізмів та інструментів, що забезпечують виконання поставлених цілей. Дещо інакше це поняття тлумачать інші дослідники.

Так, Т. Корж-Ікаєва визначає його як сукупність адміністративно-правових заходів і засобів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення порушених прав і свобод [10, с. 45]. Водночас В. Пашинський розуміє під адміністративно-правовим забезпеченням оборони держави регламентовану адміністративно-правовими нормами системну діяльність суб'єктів забезпечення оборони, насамперед діяльність суб'єктів публічного управління, щодо адміністративно-правового регулювання, реалізації, охорони та захисту суспільних відносин у сфері оборони, гарантування прав і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин, спрямовану на створення необхідних умов для оборони держави в разі збройної агресії [8, с. 254].

Таким чином, фактично адміністративно-правовий механізм – це державні інструменти (наприклад, закони, управлінські державні органи, правоохоронні та інші органи виконавчої влади), за допомогою яких держава забезпечує стабілізацію всіх процесів та мінімізацію наслідків чогось негативного (катастрофи, епідемії тощо).

Тому має право на існування точка зору, що прагне об'єднати наведені позиції: поняття «адміністративно-правове забезпечення» передбачає упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорону, реалізацію і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення, на думку вчених, змінюватиметься залежно від того, про які суспільні відносини буде йти мова [10, с. 48].

Аналізуючи також різні підходи до поняття адміністративно-правового забезпечення в різних сферах суспільних відносин в інших наукових працях, можна дійти висновку про наявність у них спільних рис, а саме:

- діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму регламентована нормами адміністративного права;
- суб'єктом адміністративно-правового забезпечення правового режиму є суб'єкт публічної адміністрації;
- мета адміністративно-правового забезпечення – захист суспільних відносин та цінностей у визначеній сфері [4, с. 259].

У навчальній літературі автори надають визначення надзвичайного правового режиму «як спеціального правового режиму життєдіяльності населення, здійснення господарчої діяльності та функціонування органів влади на території, де виникла надзвичайна ситуація» [6, с. 218].

Компліюючи підходи щодо визначення досліджуваного поняття, можемо зазначити, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму передбачає здійснення державою за допомогою сукупності адміністративно-правових норм, приписів і засобів упорядкування суспільних відносин при настанні певних умов.

Законодавством України передбачено три основні різновиди надзвичайних режимів: надзвичайний стан, надзвичайна екологічна ситуація, воєнний стан.

У чинному законодавстві термін «надзвичайний стан» визначений як особливий правовий режим, що може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і

громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Висновки. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення правового режиму надзвичайного стану можемо виокремити як діяльність суб'єктів адміністративно-правового забезпечення правового режиму надзвичайного стану, що регламентована нормами адміністративного права для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також як самостійний різновид діяльності органів державної влади, що передбачає втілення в правореалізацію охоронних, захисних, регулятивних та організаційних дій, спрямованих на виконання завдань правового режиму надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.
2. Гринчак А. А., Гринчак С. В. Особливості функціонування вищих державних органів в умовах надзвичайного (воєнного) стану в європейських країнах: конституційно-правове регулювання. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 158. С. 6–28. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/262854/262224>.
3. Магда С. О. Місце надзвичайних адміністративно-правових режимів у класифікації правових режимів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2014. № 1106. Вип. 17. С. 69–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2014_1106_17_20.
4. Пашинський В., Ступак Д. Поняття адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини : матеріали Міжнародної науково-практ. конф. (м. Київ, 16 лип. 2022 р.)*. Київ, 2022. С. 258–260.
5. Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6(124). С. 252–255.
6. Литвиненко В. І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 481 с.
7. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Рогачова Л. Л., Петришин О. В., Олейников С. М. Загальна теорія держави і права : підруч. / ред. М. В. Цвік. Харків : Право, 2002. 432 с.
8. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2008. 219 с.
9. Гончаренко В. Г., Андрущенко П. П., Базова Т. П. та ін. Юридичні терміни : тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. 2-е вид., стереотип. Київ : Либідь, 2004. 320 с.
10. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.

Надійшла до редакції 07.12.2023

References

1. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu [On the legal regime of the state of emergency] : Zakon Ukrainy vid 16.03.2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. [in Ukr.].
2. Hrynchak, A. A., Hrynchak, S. V. (2022) Osoblyvosti funktsionuvannia vyshchyykh derzhavnykh orhaniv v umovakh nadzvychainoho (voiennoho) stanu v yevropeiskykh krainakh: konstytutsiino-pravove rehuliuвання [Peculiarities of the functioning of higher state bodies in the conditions of a state of emergency (war) in European countries: constitutional and legal regulation]. *Problemy zakonnosti*. Vyp. 158, pp. 6–28. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/262854/262224>. [in Ukr.].
3. Mahda, S. O. (2014) Mistse nadzvychainykh administratyvno-pravovykh rezhymiv u klasyfikatsii pravovykh rezhymiv [The place of extraordinary administrative and legal regimes in the classification of legal regimes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Pravo*. № 1106. Vyp. 17, pp. 69–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2014_1106_17_20. [in Ukr.].
4. Pashynskiy, V., Stupak, D. (2022) Poniattia administratyvno-pravovoho zabezpechennia pravovoho rezhymu voiennoho stanu [The concept of administrative and legal support of the legal regime of martial law]. *Mizhnarodno-pravova otsinka rosiiskoi voiennoi ahresii v Ukraini ta zakhyst fundamentalnykh prav liudyny : materialy Mizhnarodnoi naukovo-prakt. konf.* (m. Kyiv, 16 lip. 2022 r.). Kyiv, pp. 258–260. [in Ukr.].
5. Pashynskiy, V. Y. (2017) Administratyvno-pravove zabezpechennia obrony Ukrainy [Administrative and legal provision of the defense of Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 6(124),

pp. 252–255. [in Ukr.].

6. Lytvynenko, V. I. (2015) *Kontsepsiia administratyvno-pravovoho zabezpechennia protydii koruptsii v Ukraini* [The concept of administrative and legal protection against corruption in Ukraine] : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv. 481 p. [in Ukr.].

7. Tsvik, M. V., Tkachenko, V. D., Rohachova, L. L., Petryshyn, O. V., Oleinykov, S. M. (2002) *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of the state and law] : pidruch. / red. M. V. Tsvik. Kharkiv : Pravo. 432 p. [in Ukr.].

8. Korzh-Ikaieva, T. H. (2008) *Administratyvno-pravove zabezpechennia prav i svobod nepovnlitnikh* [Administrative and legal protection of the rights and freedoms of minors] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Kyivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kyiv. 219 p. [in Ukr.].

9. Honcharenko, V. H., Andrushchenko, P. P., Bazova, T. P. ta in. (2004) *Yurydychni terminy* [Legal terms] : tumachnyi slovnyk / za red. V. H. Honcharenka. 2-e vyd., stereotyp. Kyiv : Lybid. 320 p. [in Ukr.].

10. Humin, O. M., Priakhin, Ye. V. (2014) *Administratyvno-pravove zabezpechennia: poniattia ta struktura* [Administrative and legal support: concept and structure]. *Nashe pravo*. № 4, pp. 46–50. [in Ukr.].

ABSTRACT

Olha Hida. The regime of the state of emergency as an object of administrative and legal security. This article highlights the issue of the state of emergency as an object of administrative and legal support.

The analysis of scientific publications of scientists who researched legal regimes and, in particular, the legal regime of the state of emergency, was carried out. The legislation regulating the introduction of the legal regime of a state of emergency is considered.

It has been established that with the help of legal regimes, a number of important tasks for society and the state are solved, for example, ensuring the territorial integrity of the state, fighting terrorism, and eliminating the consequences of various emergency situations.

The concept of administrative-legal support in various spheres of social relations was analyzed in other scientific works and the following features were singled out: the activity of subjects of administrative-legal support of the legal regime is regulated by the norms of administrative law; the subject of administrative and legal support of the legal regime is the subject of public administration; the purpose of administrative and legal support is the protection of social relations and values in a certain area.

It was found that the legislation of Ukraine provides for three main types of emergency regimes: state of emergency, environmental emergency, and martial law. It was determined that the legal regime of the state of emergency has a limited period of validity and its introduction must be justified by the need to ensure security and order in the state. A proper definition of the concept of administrative-legal support of the legal regime of emergency has been proposed, which can be distinguished as the activity of the subjects of administrative-legal support of the legal regime of emergency, which is regulated by the norms of administrative law to avert the threat and ensure the safety and health of citizens, the normal functioning of the national economy, of state authorities and local self-government bodies, protection of the constitutional order, as well as an independent type of activity of state authorities, which involves the implementation of protective, protective, regulatory and organizational actions aimed at fulfilling the tasks of the legal regime of emergency.

Keywords: *restrictions, rights, state of emergency, legal regime, legal support, administrative and legal support.*